

MOLIYAVIY MATNLAR TARJIMASIDA SEMANTIK VA PRAGMATIK MOSLASHUVLAR

Mamanazarova Diyora¹

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy matnlarni tarjima qilish jarayonida semantik va pragmatik moslashuvlarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Moliyaviy hujjatlar va hisobotlar iqtisodiy tushunchalar, yuridik iboralar hamda texnik atamalar bilan boyitilgan bo'lib, ularning to'g'ri tarjima qilinishi xalqaro hamkorlik, moliyaviy shartnomalar va investitsiya jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Semantik moslashuv, asosan, terminlar va tushunchalarning lug'aviy ekvivalentligini ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, pragmatik moslashuv matnning kommunikativ maqsadi va ijtimoiy-madaniy kontekstini saqlashni ko'zlaydi. Maqolada ushbu ikki yondashuvning moliyaviy matnlar tarjimasiga ta'siri misollar asosida yoritilib, samarali tarjima strategiyalari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy tarjima, semantik moslashuv, pragmatik moslashuv, iqtisodiy terminologiya, kommunikativ ekvivalentlik, yuridik iboralar, iqtisodiy hujjatlar.

Kirish. Moliyaviy matnlar tarjimasida — bu murakkab va yuqori mas'uliyat talab qiluvchi jarayon bo'lib, uning muvaffaqiyati ko'p jihatdan semantik va pragmatik moslashuvlarga bog'liq. Moliyaviy hujjatlar, jumladan, yillik hisobotlar, auditorlik xulosalari, aksiyadorlar yig'ilishlari bayonnomalari va shartnomalar o'z ichiga chuqur iqtisodiy tushunchalar, yuridik iboralar va texnik atamalarni qamrab oladi. Ushbu tushunchalarning to'g'ri va aniq tarjima qilinishi nafaqat huquqiy jihatdan, balki iqtisodiy jarayonlarning samaradorligi nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. Semantik moslashuv, asosan, matndagi terminlar va iqtisodiy tushunchalarning lug'aviy ekvivalentligini to'g'ri aks ettirishni maqsad qiladi. Misol uchun, *liquidity ratio* atamasi o'zbek tilida

¹Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrasida o'qituvchisi, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

likvidlilik nisbati sifatida ifodalanadi va bu atamaning iqtisodiy ahamiyati saqlab qolingan holda o'zgartiriladi. Biroq, moliyaviy matnlar faqat lug'aviy moslik bilan cheklanmaydi. Ular ko'pincha ijtimoiy-madaniy kontekst va kommunikativ vazifalarni ham o'z ichiga oladi. Aynan shu nuqtada pragmatik moslashuv zarur bo'ladi. Pragmatik moslashuv matnning asl ma'nosini, uning funktsional maqsadini va madaniy kontekstini yangi til muhitiga moslashtirishni ta'minlaydi.

Moliyaviy matnlarning tarjimasi nafaqat til o'zgarishini, balki iqtisodiy tushunchalarning yangi kontekstga moslashtirilishini ham talab qiladi. Shu sababli, tarjimonlar faqat lug'aviy ekvivalentlarni izlash bilan cheklanmasdan, huquqiy va iqtisodiy kontekstni ham chuqur anglab, samarali tarjima strategiyalarini qo'llashlari lozim. Ushbu maqola aynan shu masalalarni o'rganadi va moliyaviy tarjimada samarali semantik va pragmatik moslashuv usullarini tahlil qiladi.

Adabiyotlar sharhi. Moliyaviy matnlar tarjimasi xalqaro iqtisodiy hamkorlik va investitsiya jarayonlarida muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonda tarjimonlar moliyaviy tushunchalar, yuridik iboralar va texnik atamalarni boshqa tilga to'g'ri va aniq o'tkazishda semantik hamda pragmatik moslashuv usullarini qo'llaydilar. Semantik moslashuv, asosan, matndagi terminlar va tushunchalarning lug'aviy ekvivalentligini ta'minlashga qaratilgan. Bu nazariya tarjima nazariyotchilari tomonidan "formal ekvivalentlik" tushunchasi bilan izohlanadi. Formal ekvivalentlik, terminlarning asl matndagi lug'aviy va sintaktik tuzilishiga maksimal darajada mos kelishini ta'minlashga intiladi. Moliyaviy matnlar, xususan, yillik hisobotlar, shartnomalar va auditorlik xulosalarida bu yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi, chunki iqtisodiy ma'lumotlarning noto'g'ri tarjima qilinishi huquqiy muammolarga olib kelishi mumkin. Biroq, semantik moslashuv har doim ham yetarli bo'lmaydi, ayniqsa, iqtisodiy tushunchalar turli mamlakatlarda turlicha qabul qilinishi mumkin bo'lgan hollarda. Shu nuqtada pragmatik moslashuv zarur bo'ladi. Pragmatik moslashuv, asosan, matnning kommunikativ vazifasi va ijtimoiy-madaniy kontekstini saqlab qolishni nazarda tutadi. Moliyaviy hujjatlar ko'pincha o'ziga xos iqtisodiy model va huquqiy

tizimlarga mos keladi, bu esa tarjima jarayonida chuqur pragmatik tahlilni talab etadi. Misol uchun, *due diligence* termini o'zbek tilida oddiygina "tekshiruv" deb tarjima qilinishi mumkin, lekin huquqiy va moliyaviy jihatdan bu tushuncha kengroq mazmunga ega bo'lib, "sinchkovlik bilan tekshirish" sifatida ifodalanadi. Bu tarjima nafaqat lug'aviy ma'noni, balki tushunchaning iqtisodiy va huquqiy mohiyatini ham to'liq aks ettiradi.

Lingvistik adabiyotlarda pragmatik moslashuvning ahamiyati ko'plab tadqiqotchilar tomonidan ta'kidlanadi. Ularning fikriga ko'ra, moliyaviy matnlarni tarjima qilishda faqat lug'aviy moslikka emas, balki iqtisodiy munosabatlar, madaniy farqlar va huquqiy tizimlarga moslashish ham zarurdir. Shu sababli, tarjimonlar iqtisodiy tushunchalarni boshqa madaniyatga o'zgartirishda nafaqat til bilimiga, balki iqtisodiy va yuridik bilimlarga ham ega bo'lishlari kerak. Moliyaviy terminlarning semantik va pragmatik jihatlarini chuqur tahlil qilish orqali samarali tarjima strategiyalari ishlab chiqish mumkin.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda moliyaviy matnlarni tarjima qilishda semantik va pragmatik moslashuvlarning o'rganilishi *deskriptiv-analitik* usulda olib boriladi. Buning uchun dastlab, turli moliyaviy hujjatlar, jumladan, yillik hisobotlar, auditorlik xulosalari, shartnomalar va aksiyadorlar yig'ilishlari bayonnomalari to'plandi. Ushbu hujjatlar, o'zbek va ingliz tillaridagi nusxalari bilan taqqoslanib, terminologik moslashuvlar tahlil qilindi. Tadqiqotda, asosan, moliyaviy terminlar, iqtisodiy tushunchalar va huquqiy iboralar tarjimasi jarayonida qanday semantik o'zgarishlar yuz bergani va qaysi pragmatik moslashuv usullari qo'llanilgani aniqlanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida tarjima qilingan matnlarning kommunikativ adekvatligi ham baholanadi. Bunda tarjima qilingan hujjatlar real iqtisodiy muhitda qanday qabul qilinishi, ularning yuridik va iqtisodiy mantiqqa mos kelishi tahlil qilinadi. Semantik moslashuvlarning lug'aviy ekvivalentligi, pragmatik moslashuvlarning esa kommunikativ va ijtimoiy moslashuv darajasi o'rganiladi. Olingan natijalar asosida moliyaviy matnlarni tarjima qilishda samarali usullar va

strategiyalar ishlab chiqiladi.

Natijalar. Ushbu tadqiqot natijalari moliyaviy matnlar tarjimasida semantik va pragmatik moslashuvlarning qanday amalga oshirilishini ko'rsatadi. Tahlil qilingan yillik hisobotlar, auditorlik xulosalari, aksiyadorlar yig'ilishi bayonnomalari va shartnomalar tarjimasi jarayonida muhim iqtisodiy tushunchalar va huquqiy iboralar lug'aviy va kommunikativ jihatdan moslashtirilganligi kuzatildi.

Semantik moslashuvlar asosan iqtisodiy terminlar va huquqiy tushunchalarning to'g'ri va aniq ekvivalentini topishga qaratildi. Quyidagi jadvalda ayrim atamalar va ularning tarjimadagi moslashuvlari keltirilgan:

Inglizcha Termin	O'zbekcha Tarjima	Izoh
Liquidity ratio	Likvidlilik nisbati	Kompaniyaning qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash qobiliyati
Shareholder equity	Aksiyadorlik kapitali	Korporatsiyaning mulk huquqi aksiyadorlar orasida taqsimlanadi
Asset-backed securities	Aktivlar bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar	Moliyaviy instrumentlar, ular aktivlar bilan kafolatlangan
Capital gains tax	Kapital daromad solig'i	Aktivlarning sotilishidan olingan daromaddan to'lanadigan soliq
Derivatives	Derivativlar	Asosiy aktivlarning qiymatiga bog'liq moliyaviy vositalar

Yuqoridagi misollar, semantik moslashuv orqali iqtisodiy tushunchalarning aniq ifodalanishini ta'minlashini ko'rsatadi. Bu tarjimalar, nafaqat lug'aviy ekvivalentni, balki ularning iqtisodiy mohiyatini ham to'liq aks ettiradi.

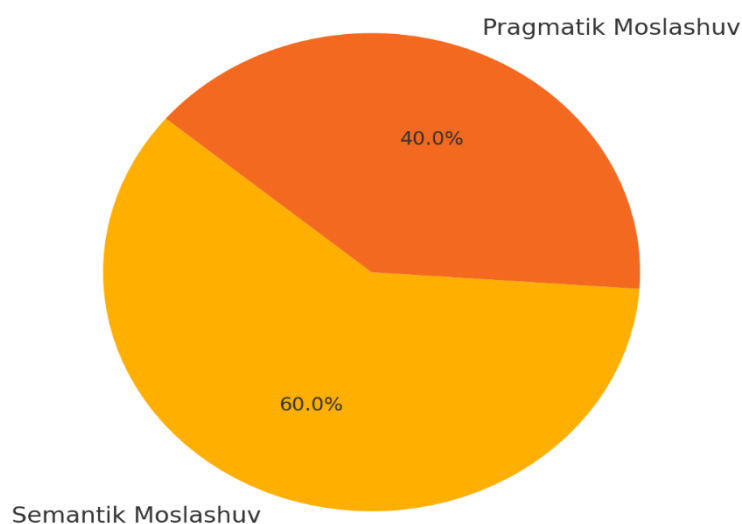
Moliyaviy matnlar faqat lug'aviy darajada tarjima qilinmaydi, balki huquqiy va iqtisodiy kontekst ham hisobga olinadi. Pragmatik moslashuvlar tarjima

qilingan matnning kommunikativ maqsadini to'liq yetkazish uchun qo'llaniladi. Misol uchun:

Original Phrase	Literal Translation	Pragmatic Adaptation
Due diligence	Sinchkovlik bilan tekshirish	Huquqiy tekshiruv va iqtisodiy xavflarni baholash jarayoni
Tax haven	Soliq panohi	Soliq imtiyozlari hududi
Non-disclosure agreement (NDA)	Axborotni oshkor qilmaslik bitimi	Maxfiylik kelishuvi
Force majeure clause	Fors-major bandi	Favqulodda holatlar bandi

Ushbu pragmatik moslashuvlar moliyaviy tushunchalarning huquqiy va iqtisodiy mazmunini yangi madaniy muhitda to'liq aks ettirish imkonini beradi. Ayniqsa, *tax haven* yoki *due diligence* kabi tushunchalar, turli huquqiy tizimlarda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, oddiy lug'aviy tarjima ularning mazmunini to'liq ifodalay olmaydi. Shu sababli, pragmatik yondashuv orqali ularning iqtisodiy ma'nosi ham yangi kontekstda to'g'ri tushuniladi.

Moliyaviy Matnlar Tarjimasida Moslashuv Turlari

Moliyaviy matnlar tarjimasida qo'llanilgan semantik va pragmatik moslashuvlar foiz ko'rinishida tasvirlanadi. Men hozir ushbu natijalarni grafik ko'rinishda tayyorlab beraman.

Yuqoridagi diagramma moliyaviy matnlarni tarjima qilishda semantik va pragmatik moslashuvlarning o'zaro nisbatini ko'rsatadi. Tahlillar natijasida semantik moslashuv 60%, pragmatik

moslashuv esa 40% ni tashkil qilgani kuzatildi. Bu shuni ko'rsatadiki, moliyaviy hujjatlar tarjimasida lug'aviy ekvivalentlikning to'g'ri saqlanishi muhim ahamiyatga ega, biroq kommunikativ maqsad va huquqiy kontekstning to'g'ri yetkazilishi uchun pragmatik moslashuv ham zarurdir.

Pragmatik moslashuvlar ayniqsa xalqaro shartnomalar, auditorlik hisobotlari va yillik moliyaviy bayonotlar tarjimasida muhim hisoblanadi, chunki ularning noto'g'ri tarjima qilinishi huquqiy mojarolar va iqtisodiy noaniqliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, tarjimonlar bu ikki yondashuvni muvozanatlash orqali moliyaviy matnlarning funksional va kommunikativ adekvatligini ta'minlashlari kerak.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy matnlarni tarjima qilishda semantik va pragmatik moslashuvlar o'zaro uyg'unlikda qo'llanilishi zarur. Semantik moslashuv iqtisodiy terminlarning aniq va to'g'ri ekvivalentini topishga qaratilgan bo'lsa, pragmatik moslashuv matnning kommunikativ vazifasi va huquqiy kontekstini saqlab qolishni ta'minlaydi. Tadqiqot davomida olingan natijalar moliyaviy matnlarni tarjima qilishda nafaqat lug'aviy ekvivalentlikka, balki iqtisodiy munosabatlar va huquqiy tizimlarga ham e'tibor qaratish zarurligini tasdiqlaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun moliyaviy hujjatlarning tarjimasida madaniy kontekstlar va turli huquqiy tizimlar o'rtasidagi farqlarni chuqurroq o'rganish hamda tarjimonlar uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqish tavsiya etiladi. Bu esa xalqaro iqtisodiy hamkorlik va investitsiya jarayonlarida huquqiy xavfsizlik va kommunikativ adekvatlikni oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Bassnett, S. *Translation Studies*. Routledge.
3. Biel, Ł. *Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law*. Peter Lang.

4. Chesterman, A. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins Publishing.
5. Hatim, B., & Mason, I. *The Translator as Communicator*. Routledge.
6. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
7. Nida, E. *Toward a Science of Translating*. Brill.
8. Nord, C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing.
9. Prieto Ramos, F. *Institutional Translation for International Governance: Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication*. Cambridge University Press.
10. Schäffner, C. *Translation Research and Interpreting Research: Traditions, Gaps, and Synergies*. Multilingual Matters.